

Zekeriya Tüysüz

Siyaset Teorisinde Mükemmeliyetçilik

Liberte Yayınları: 159

1. Baskı, Ekim 2009

Tüm hakları saklıdır.

ISBN: 978-975-6201-53-4

© Liberte Yayınları

Kapak Tasarımı ve

Sanat Yönetmeni: *Muhsin Doğan*

Sayfa Düzeni: *İbrahim N. Ayyıldız*

Tashih: *Selçuk Durgut*

Baskı: *Cantekin Matbaası*

Liberte Yayınları

GMK Bulvarı No: 108/16

06570 Maltepe - Ankara

Telefon: (312) 230 87 03

Faks: (312) 230 80 03

Web: www.liberte.com.tr

E-mail: info@liberte.com.tr

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	9
GİRİŞ	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
MÜKEMMELİYETÇİLİK KURAMI	17
1. Kavramın Doğuşu ve Anlamı	19
2. Farklı Mükemmeliyetçilik Tanımlamaları	25
A. Duruma Özgü Mükemmeliyetçilik-Evrenselci Mükemmeliyetçilik	25
B. Aşırı Mükemmeliyetçilik-İlımlı Mükemmeliyetçilik	27
C. Marksist Mükemmeliyetçilik.....	30
D. Sosyal Mükemmeliyetçilik	30
İKİNCİ BÖLÜM	
İDEAL SİYASAL DÜZEN ARAYIŞLARI	35
1. Devlet Eliyle İyileş(tir)me: Mükemmeliyetçilik.....	36
A. Mükemmeliyetçi Düşünce Yapıları	36
i. Ütopizm	36

ii. Toplumun Rasyonel Tasarımı Düşüncesi.....	49
iii. Elitizm.....	55
iv. Korumacılık.....	65
v. Kutsal Devlet Anlayışı.....	76
C. Mükemmeliyetçi Düşüncede Devletin Rolü.....	82
i. Zorlayıcı Devlet	86
ii. Zorlayıcı Olmayan Devlet: Liberal Mükemmeliyetçilik	86
2. Devletin Mükemmelleştiricilik Rolünün	
Reddi: Anti-Mükemmeliyetçilik.....	93
A. Anti-Mükemmeliyetçiliğin Temel Tartışma Konuları	94
i. Özgürlüklerin Kaybedilmesi Endişesi.....	94
ii. Özerklik: Kendi Hayatının Sahibi Olma	100
iii. Çoğulculuk/Çeşitlilik.....	112
iv. Siyasal İktidarın Tiranlaşma Temayülü	121
v. Toplum Mühendisliğinin Eleştirisi	133
vi. Anti-Ütopizm	152
B. Anti-Mükemmeliyetçi Düşüncede Devletin Rolü	170
i. Tarafsız Devlet.....	174
ii. Sınırlı Devlet	185
C. Anti-mükemmeliyetçilerin Mükemmeliyetçiliği	189
D. Anti-Mükemmeliyetçiliğe Getirilen Temel Eleştiriler.....	191

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜKEMMELİYETÇİ VE ANTI-MÜKEMMELİYETÇİ

YAKLAŞIMDA TEMEL SORUNLAR..... 205

1. Anti-Mükemmeliyetçiliğin Sorunları..... 207

2. Mükemmeliyetçiliğin Sorunları..... 211

A. Toplumsal Refah Kaybı..... 212

B. Rol Daralması

C. Rol Çatışması..... 222

D. Değer Bozulması ve Adâletin Yozlaşması

E. Ahlâkın Politikleştirilmesi

F. Devletin Totaliterleşmesi

G. Bir Alegori Olarak Devlet Fikri

SONUÇ..... 259

KAYNAKÇA..... 275

İNDEKS..... 291

TAKDİM

Türkiye’de üniversitelerde yapılan doktora çalışmalarında iki belirgin eğilim dikkat çeker. İlki teorik tartışmalarla meşgul olmaktan uzak durma, ikincisi, sadece Türkiye’yle ilgili bir çalışma yapmadır. Danışmanlığını yaptığım tezlerde öğrencilerimi hep bu eğilimlere kapılmaktan uzak durmaya teşvik ettim. Bunu yaparken iki gerekçeye dayandım. İlki ve daha önemlisi uzun vadede fikir ve bilim hayatında asıl olanın teori olmasıdır. Teori olaylar yığınının tasnif ederek çalışılacak konu bulmadan konumuza nasıl yaklaşacağımıza kadar uzanan geniş bir yelpazede yardımcı olur. Olaylar ve olguların görünümleri değişse bile, özleri ve genel özellikleri değişmiyor olabilir. Böyle midir değil midir, ancak bir teorik yaklaşımla anlayabiliriz. Teorimiz bize çalışmaya neyin değer neyin değmez olduğunu söyler. İkincisi, teori çalışmaktan kaçınarak sadece mahalli problemler ve konular üzerinde odaklanmanın

bizi dünya fikir piyasasında ikinci sınıf kalmaya mahkûm etmesi tehlikesidir. Dünya bilim ve fikir çevreleriyle aynı dili konuşmak ve evrensel beşerî sorunlardan ve onlar hakkında yazılan çizilenlerden haberdar olmak istiyorsak, sağlam bir teoriye sahip olmamız gerekir.

Yıllar içinde öğrencilerimin bazıları teori çalışma yolundaki telkinlerime ciddi direniş gösterdi. Zekeriya Tüysüz bunlar arasında değildi. Zekeriya da teoriyi sevince, bir tez konusu belirlemek ve çalışmak hem kolaylaştı hem tam bir zevk hâline geldi. Seçilen konu da çok ilginç ve ilginç olduğu ölçüde Türkiye’de az ele alınan bir konuydu: Siyaset Teorisinde Mükemmeliyetçilik.

Bu tez, yanılmıyorsam, ülkemizde bu konuda hazırlanan en kapsamlı çalışmadır. Zekeriya eserinde mükemmeliyetçiliğin tanımından işe başlamaktadır. Daha sonra mükemmeliyetçilik taraftarı ve karşıtı yaklaşımları gerekçeleriyle ayrıntılı biçimde ele almaktadır. Kendisinin mükemmeliyetçilik karşıtı çizgiye yakın durduğu çalışmada gizlenmeyen bir gerçek olarak ortaya çıkmakla beraber, yazar mükemmeliyetçilik lehine argümanları da objektif ve anlaşılır biçimde takdim ve analiz etmektedir. Zekeriya analizlerinde zaman zaman “yerli” olgu ve fikirlere de atıf yaparak, teorik analizlerinin Türkiye ile ilişkilendirilmesini kolaylaştırmaktadır.

Bu çalışmayla Türk fikir hayatına gerçek bir katkıda bulunan Zekeriya Tüysüz’ü tebrik ediyorum. Dilerim, başka meşguliyetlerinin akademik çalışmaları ihmâl etmesine sebep olmasına izin vermez ve yeni makale ve kitaplarla karşımıza çıkar.

Prof. Dr. Atilla Yayla

GİRİŞ

Yaşadığımız dünyanın daha huzur verici hâle gelmesi için mükemmel bir dünya hayâli kurarız ve bazen zihnimizde kurduğumuz ideal dünyayı gerçeğe dönüştürmenin yollarını ararız. Dünyamızı paylaştığımız diğer insanların hayatlarıyla ilgilenmek, ideal dünya arayışının en önemli yansımalarından biridir. Başkalarının hayatına, kendi “iyi hayat” modelimize göre şekil vermekle ideal bir toplumun oluşabileceğini düşünürüz. Başkalarını kendi zihnimizdeki ideal insan modeline yaklaştırmak için çeşitli yollara başvururuz. Onların bizim doğrularımız ve iyi anlayışlarımıza uygun kişiler hâline gelmeleri için izlediğimiz yöntemler, bazen, ikna etme boyutunu aşarak cebri uygulamaları da içine alacak şekilde genişleyebilir. Bazen masum olabilen bu tavırlarımız, bazen başkalarına acı verecek şekiller alabilir.

İkna, özendirme, ödüllendirme, dua etme, engel olmaya çalışma gibi deneyeceğimiz her bir yol bazı sorunlara sebep olabilir, fakat asıl önemli sorun, zor kullanma yetkisine sahip tek güç olan devletin bir araç olarak kullanılması hâlinde ortaya çıkar. İnsanların iyi fertler hâline gelmesi için izleyeceğimiz yol devlete aktif vermek olacaksa, belli bir hayat şeklini “iyi” olarak ölçü alıp diğerlerini “kötü” tanımı kapsamında yok edilmesi gereken modeller olarak kabul edeceğiz ve bu işi devlet otoritesini kullanarak yapacağız demektir. Bu yolun izlenmesini benimseyen mükemmeliyetçi düşünce taraftarları ile onlara karşı çıkan anti-mükemmeliyetçiler arasında kökleri çok eskilere dayanan tartışmalar, son zamanlarda giderek derinleşen bir zıtlaşmaya dönüşmüştür.

Hayâlimizdeki ideal dünyayı kurma ve insanları ona uygun hâle getirme hevesimiz bir dizi soruya cevap bulmayı gerektirir: Başkasının hayatına karışma hakkım var mıdır? “Benim fikrim daha iyidir” şeklindeki iddiamın kanıtı nedir? İyi nedir? Herhangi bir konuda bir ‘en iyi’ tespit edilebilir mi? Edilebilirse, bu hangi koşullarda geçerli olur? Bu iyinin herkes için aynı ölçüde geçerli olduğunu ve bunun başkalarına da teşmil edilebileceğini söylemek mümkün müdür? Eğer mümkünse, bu ‘iyi’ tespitini yapma yetkisi kime ait olacaktır? Benim, bu ‘iyi’yi belirleme konusunda kendimi diğer(ler)ine göre daha ehil/üstün görmem, onlar adına karar verme yetkisini talep etmem için yeterli bir gerekçe midir? Değilse, diğer(ler)inin iyi(leştirilmiş) olmadığından dolayı sahip olduğum kaygılarım nasıl giderilecek? Birisinin benim dünyamda yer almasından dolayı sahip olduğum kaygılarım, bana onun hayatına şekil verme hakkı tanır mı? İkimiz de aynı türün üyeleri olduğumuza ve o da benden dolayı aynı kaygılara sahip olabileceğine göre, onun benim hayatıma değil de benim onun hayatına karışma hakkımın dayanağı nedir? Böyle bir hak yoksa birbirimizin iradesine zarar vermeden ve fakat kaygılarımızı da giderecek ve aynı

zamanda birlikteliğin fırsatlarını azamileştirecek şekilde bir arada yaşamamızı mümkün kılacak bir formül bulmamız mümkün müdür? Bu formül, belli iyi anlayışlarının devlet eliyle bütün topluma dayatılmasını mı yoksa devletin bireylerin hayatına hiç karışmayan bir niteliğe büründürülmesini mi esas alacaktır? Eğer her ikisi de değilse, daha mâkul bir yol bulmak mümkün müdür?

Bütün bu sorular, siyaset felsefesi ve pratiğinin tarih boyunca karşı karşıya olduğu temel sorunlara işaret etmektedir. İnsanların mutluluğunu en iyi şekilde sağlayacak bir siyasal modelin ne olduğuna ilişkin tartışmaların nüvelerini oluşturan bu soruların, siyasal örgütlenmeye doğru ilk adım atıldığı andan itibaren insanların gündeminde her zaman önemli bir yer işgal etmiştir.

Her çağın kendi karakteristiğine uygun siyasal örgütlenme deneyimlerinin birikimlerinden oluşan siyasal mirasın modern dönemde kazanmış olduğu biçim, önemli farklılıklar arz etmekle beraber, temel noktalar itibarıyla klâsik özelliklerini taşımaya hâlâ devam etmektedir. En önemli sorunlardan biri, en iyi siyasal modelin ne olduğuna, yani, siyasal gücün yapısı ve kullanılma koşullarına ilişkindir.

Modern siyasal anlayışta devletin birey ve toplum hayatı üzerindeki rolüne ilişkin olarak, insanların mükemmelleştirilmesinde devletin rol üstlenmesinin gerekli olup olmadığı, rol üstlenmesi hâlinde bunun kapsam ve biçiminin ne olacağı ile ilgili iki farklı algılama biçiminden bahsetmek mümkündür. Mükemmeliyetçi düşünce geleneğini izleyenler, devletin, insan erdeminin yükseltilmesinde aktif olarak rol üstlenmesini talep ederken, anti-mükemmeliyetçiler, aksine, devletin kendi asli görevlerinin dışına çıkmamakla insanlara en iyi şekilde hizmet etmiş olacağını iddia ederler.

İnsanın daha mükemmel hâle gelmesi için en elverişli yolun, devlet otoritesinin bu amaç doğrultusunda kullanılması olarak gö-

ren mükemmeliyetçi düşüncede devletin bu görevin dışında tutulması bir kayıp olarak kabul edilir. Acaba gerçekten öyle midir?

İlk bakışta makul gözükken bu yolun, muhtemel sonuçlar hesaba katıldığında birçok sorunu beraberinde getirdiği görülecektir. Örneğin, kişilerin erdemlerinin yükseltilmesinde devletin rol almasını onaylamamız hâlinde, devletin bu rolü, özgürlüklere müdahale edecek şekilde genişletmesinin nasıl engelleneceği sorunuyla karşı karşıya kalmış oluruz. Bu sorundan kaçınmak için yöneleceğimiz yeni arayışlar, bu sefer de bizi; “Devletin hiçbir şekilde birey hayatına karışmaması bir çözüm olabilir mi?”, “Bu durumda, bireylere, istedikleri her şeyi yapma özgürlüğünü normal karşılayabilecek miyiz?”, “Özgürlükleri kısıtlayacaksa bunu hangi yollarla gerçekleştirebiliriz?” gibi sorularla karşı karşıya getirecektir. Bu esnada belki de başka bir ses, asıl yanlısın, kesin cevaplar aramak olduğunu fısıldayacaktır.

Görüldüğü gibi, devletin bireylerin hayatına karışması konusunu ele almaya kalkıştığımız anda, oldukça karmaşık bir sorunla karşı karşıyayız demektir. Bu karmaşık sorun üzerine odaklanan mükemmeliyetçilik tartışmalarının, mutlak bir çözüm bulmak yerine, ne denli farklı noktanın hesaba katılabileceği ve hangi tür bakış açılarından hareket ederek, ne tür sonuçlara ulaşılabileceği konusunda bizlere zengin bir fikir zemini sunacağı kanısındayız. Bu tartışmalar, insanların hayatını, onlar için yararlı olacağı düşüncesiyle düzenlemeye yönelik iyi niyetli müdahalelerin, onların özgürlükleri açısından ne denli sakıncalı sonuçlar doğurabileceği ve onlara ne tür acılar yaşatabileceğine, ama aynı zamanda, sınırsız bir özgürlüğün de benzer sonuçlara yol açabileceğine dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, siyasal mükemmeliyetçiliğin, devleti insanları daha erdemli hâle getirmek ve insan yararını geliştirmek için bir aracı olarak görmesinin, yani devlet eliyle insanların mükemmelştirilmesinin mümkün olup olamayacağı ve böyle bir yöntemin

ne tür sonuçlara yol açabileceği ele alınmıştır. Bu kapsamda, devletin insanları mükemmelleştirme aracı olarak kullanılmasının özgürlükler ve refah açısından neden olabileceği istenilmeyen sonuçları üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda, devletin, değerler ve yaşam tarzları karşısında tamamen tarafsız kaldığı, birey ve toplum hayatına hiçbir müdahalesinin olmadığı, sınırsız bir özgürlük anlayışının da ne tür sonuçlar doğurabileceği ele alınmış ve bu doğrultuda, böyle bir yolun ortaya çıkarabileceği sakıncalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Her iki zıt yaklaşımın sakıncaları ele alındıktan sonra, bu sakıncaları asgâriye indirebilecek makul bir yaklaşımın mümkün olup olmadığı, eğer mümkünse bunun hangi esaslar üzerine kurulması gerektiği irdelenmeye çalışılmıştır.

Mükemmeliyetçilik, etik, teoloji ve sosyal bilimlerin diğer çeşitli dallarından, tıp ve mühendisliğe kadar birçok alanda kullanılan bir terimdir. Bu çalışma kapsamında terimin ele alınışı, siyasal terminolojide ilk kullanılan anlamıyla sınırlı olacaktır. Bu ise, mükemmeliyetçilik kavramının, insanın devlet eliyle mükemmelleştirilmesi ve bu suretle mükemmel bir sosyal düzen kurulmasını ifade etmek üzere kullanılmasından ibarettir. Yani, mükemmeliyetçilik tartışmalarındaki temel sorun, devlet eliyle iyi kişiler hâline getirilen insanlardan oluşan iyi bir toplum oluşturulması ile alâkalıdır. Bu yüzden, devletin her türünü reddeden anarşizm ile liberterizmin devleti reddeden kolu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Siyasal mükemmeliyetçilik, tarihin çok eski dönemlerinden beri birçok düşünce geleneğine içkin olarak varolagelmiş bir yaklaşımdır. Bu yüzden, mükemmeliyetçi düşüncüyü, diğer birçok siyasal düşünce yapısından bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Bazı siyasal düşünce yapıları, mükemmeliyetçilikle birbir örtüşen yönlere sahip olmasına karşın aynı zamanda mükemmeliyetçilik karşıtı formlar da içerebilmektedirler. Aynı şey

anti-mükemmeliyetçi düşünce için de söylenebilir. Örneğin liberaller, birey, toplum, devlet, özgürlükler, eşitlik, adâlet, özerklik, devletin tarafsızlığı, akıl(cılık) gibi siyaset biliminin temel bazı konularında, esas olarak aynı düşünceleri paylaşmakla birlikte, bazı noktalarda yaklaşım farklılığı sergilemektedirler. Liberal siyasal düşünce geleneği içinde, klâsik ve neo-klâsik liberalizm ayrımının yanında sosyal liberalizm, Amerikan liberalizmi gibi ayrımlar bu farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Genellikle anti-mükemmeliyetçi çizgide yer almalarına rağmen bazı liberallerin zaman zaman mükemmeliyetçiliğe yaklaşması mümkün olabilmektedir. Bu farklılaşma, bazen derin görüş ayrılıklarını da ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle bir siyasal gelenekten bahsederken tek tip bir düşünce şeklini ifade ediyormayız. Bu durum, mükemmeliyetçilik tartışmalarında zaman zaman belirgin bir şekilde kendisini göstermektedir.

Bu kitap, devletin insan hayatına müdahalesinin niteliği, kapsamı ve etkileri, kısacası, devletin faaliyet alanının sınırlarına ilişkin giriş niteliğinde bir çalışmadır. Bu konuda, daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç vardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜKEMMELİYETÇİLİK KURAMI

1. KAVRAMIN DOĞUŞU ve ANLAMI

“Mükemmeliyetçilik” (perfectionism) Latince *perfectus* kelimesinden türetilmiştir. *Perfectus* sözcüğü, gerçekleştirilmiş, tamamlanmış veya bitirilmiş anlamlarına gelmektedir.

Webster sözlüğünde ‘mükemmel’ (perfect); “hata ve kusurdan münezzeh olma, üstün bir erdemlilik hâli”, mükemmeliyetçilik ise; “kişinin yararını en yüksek düzeyde gerçekleştiren moral karakter üstünlüğü doktrini; günahlardan arınık olma anlamındaki teleolojik doktrin” olarak tanımlanmıştır.

Türkçe’deki mükemmel kelimesi, Arapça’dan Türkçe’ye geçmiş olan, bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik, erginlik, eksiksizlik anlamlarındaki *kemâl* kelimesinin sıfat hâlidir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde *mükemmel* kelimesinin karşılığı olarak; eksiksiz, kusursuz, tam, yetkin, şahane gibi kelimeler kullanılmış, *mükemmellik* kelimesine; “eksiksiz, kusursuz, tam, yetkin olma, mükemmeliyet”, mükemmeliyetçi kelimesinin felsefi anlamı olarak; “ahlâkî olgunluğa erişmeyi amaç edinen kimse”, *Mükemmeliyetçilik* kelimesine ise, “mükemmeliyetçi olma durumu” anlamları verilmiştir.

Mükemmellik, kemâl kelimesinin ifade ettiği olgunluk, kusursuzluk, tamlık anlamlarında, nihai en iyi durum, iyiliğin en üst hâli anlamına gelir. Aynı anlama gelmek üzere Türkçe’de kullanılmakta olan “kemâle erme”, “tekemmül etme” kavramları da, insanların kendilerini geliştirme anlamında dünyada ulaşabilecekleri en son aşamayı ifade etmektedir. Yani mükemmellik, insanoglunun yükselme ve ilerleme açısından ulaşabileceği en son noktadır. Bu son nokta, insan potansiyeli kapsamında ulaşılacak nihai durumdur. Bu nihai hâli ifade eden mükemmellik, Kadir Cangızbay’ın ifadesiyle; “tarihselliğin ötesine atlayıp mutlaklaşmış, dolayısıyla bundan böyle tekemmül etmesi, değişmesi mümkün olmayandır ki, işte bu yüzden de mükemmel, aynı zamanda, değişmesi/değişikliğe uğraması/uğratılması aynı zamanda bozulma/yozlaşma demek olandır” (Cangızbay, 2000: 17).

Dolayısıyla mükemmeliyetçilik, insanların gelişmesini, başka bir ifade ile tekemmül et(tiril)mesini, yani ideal olarak kabul edilen en son iyilik hâline ulaşmasını amaç edinen ve bu amaç doğrultusunda ortaya konan uğraşları ifade eden bir terimdir.

“İnsanların doğalarını en iyi ifade edecek şekilde yaşayabilecekleri en mükemmel hayat şekli” (Arneson, 2000: 38) tanımında ifade edildiği üzere mükemmeliyetçilik kavramı esasen, genel insan hayatına ilişkin bir değer hükmü ifade eder. Bu yönüyle, esas olarak, etiğin ve teolojinin tartışma alanına ait olan kavram, son otuz yıldır, siyaset felsefesi tartışmalarına taşınmış ve böylece siyasal terminolojide de yerini almış bulunmaktadır.

Mükemmeliyetçilik kavramının, siyaset bilimi terminolojisinde ilk kez yerini alması ise, John Rawls'ın 1971 yılında yayınlanan *Bir Adâlet Teorisi (A Theory of Justice)* adlı kitabı ile olmuştur. Rawls böylece, kökleri çok eskiye dayanan bu kavramı yeniden siyaset teorisinin temel tartışma konuları içine dâhil etmiştir. Rawls mükemmeliyetçiliği, insan yararının geliştirilmesi/yükseltilmesi için siyasal otoriteye rol verilmesini gerekli gören eğilimleri tanımlamak üzere kullanmıştır.

Kavramı öncelikle, teleolojik doktrinlerin, 'iyi'nin belirlenmesine yönelik bir ilkesi olarak gören Rawls, 'iyi' düşüncesinin, insan erdeminin gerçekleştirilmesi olarak değerlendirilmesi hâlinde bunun mükemmeliyetçilik olarak isimlendirilebileceğini belirtmiştir (Rawls, 1971: 25). Rawls, mükemmeliyetçiliği iki farklı durumun izahı olarak ele almıştır. Birinci durumda mükemmeliyetçilik; siyasal kurumların, sanatta, bilimde ve kültürde, insan yararını azamileştirecek şekilde oluşturulması, bireysel görev ve yükümlülüklerin buna göre tanımlanması ve toplumun da buna göre yönetilmesini ifade etmektedir. İkinci durum ise, devlet faaliyetleri ile alakalı olmayıp, gıpta edilen yüksek erdem sahibi şahsiyetlerde olduğu gibi, insanların iç dünyasının güzelleşmesi ve zenginleşmesi konusunu kapsayacak şekilde, insânî niteliklerin yükseltilmesi ile ilgilidir (Rawls, 1971: 325). Rawls, mükemmeliyetçiliğin bu ikinci anlamından kısaca bahsetmiş ve asıl olarak birinci anlamı üzerinde durmuştur.

Daha sonraki kitabı *Siyasî Liberalizm*'de (1993) de konuyu ele almış olan Rawls, vatandaşların 'iyi' hakkında tercihleriyle ilgili olarak, devletin rolünü tartışmaya devam etmiştir. Burada Rawls, vatandaşların rasyonel tercih veya isteklerinin tatmin edilmesi veya insan erdemi veya yüksek insanî değerlerin geliştirilmesinde, devletin, dinlerden daha fazla muktedir olmadığını ve daha iyisini yapamayacağını savunmuştur. Dolayısıyla ona göre "iyi", devletin değil,

vatandaşların özgür ve eşit bireyler olarak, kendi iradeleri ile belirleyecekleri ve tercih edecekleri şeylerle alâkalıdır (Rawls, 1993: 179-80). Buradan hareketle Rawls, tarafsızlığı savunan liberalizmin, mutlaka mükemmeliyetçilik karşıtı olduğu kanaatine varmıştır.

Mükemmeliyetçilik kavramı etrafında yürütülen tartışmalar, farklı mükemmeliyetçilik tanımlamalarının ortaya çıkmasına neden olmuş ve her bir yeni tanımlama kapsamında mükemmeliyetçiliğe yaklaşımlar da farklı şekiller almıştır. Meselâ, mükemmeliyetçiliğe yaklaşımda bütün liberaller Rawls'la aynı safta yer almazlar. Rawls'ın, mükemmeliyetçilikle liberalizmin birbirlerini dışladığı düşüncesini reddeden bazı mükemmeliyetçi liberaller, aksine, liberalizmin iyi kavramı üzerine kurulu olduğunu ve bu yüzden de mükemmeliyetçilikle çelişmediğini, hatta en iyi mükemmeliyetçi teori olduğunu savunmuşlardır. Bu görüş farklılığını doğuran temel nedenin, kavrama yüklenen anlam farklılıkları olduğu anlaşılmaktadır.

Yine, mükemmeliyetçiliği bir ahlâk teorisi olarak görmek isteyen liberal düşünürlerden biri olan Thomas Hurka, 'dar' ve 'geniş' anlamda olmak üzere iki tür mükemmeliyetçilikten bahsetmiştir. Kendi ayırımına göre dar anlamda mükemmeliyetçilik; insan fitratına dayanan bir ahlâki teori, geniş anlamda ise; insâni niteliklerin geliştirilmesi veya kişilerin tekâmülünü esas alan daha kapsayıcı bir görüştür (Hurka, 1996: 4).

Hurka, mükemmeliyetçilik tanımlamasına, *diğerkâm kişi/fâil* (*agent-neutral*)¹ ve *görelî kişi/fâil* (*agent relativity*) şeklinde iki farklı kavramdan hareket ederek ulaşmaya çalışmıştır. *Diğerkâm kişi* kavramı, Aristocu anlamda, sadece kendi mükemmelliğini değil bütün insanlığın mükemmelliğini dert edinmeyi ifade etmektedir

¹ Agent-neutral ifadesinin lafzi anlamı, 'yansız fail'dir ancak, konu içerisinde yüklenen anlam itibarıyla kavramı en iyi ifade edebilecek karşılık olarak 'diğerkâm kişilik' terimi uygun gözükmektedir.

(Hurka, 1996: 6). *Görelî kişi* ise, her bir kişi için, aralarında çatışma ihtimâli olan bireysel amaçlara sahip kişiyi ifade eder (Hurka, 1996: 60). Buradan hareket eden Hurka, mükemmeliyetçiliğin iki farklı tezahürü olabileceği sonucuna varır. Mükemmeliyetçilik, ya bütün kişiler için aynı amaçlar tayin edecek ya da her farklı kişi için farklı amaçlar tayin edebilecektir.

Birinci durum, bir kişinin herkesin en büyük mükemmelliğiyle ilgili olacağı durumdur. Hurka buradan, idealindeki mükemmeliyetçilik kavramına ulaşır. Bu, *Diğerkâmcı mükemmeliyetçiliktir (agent-neutral perfectionism)*. Diğerkâmcı mükemmeliyetçilikte, herkesin, herkes için birlikte güdebileceği kuşatıcı/kubbeleyici (overarching) amaçlar vardır (Hurka, 1996: 60). Hurka'ya göre en iyi mükemmeliyetçilik, bize sadece kendi iyiliğimizi değil başkalarının iyiliğini de telkin eden, sonuç odaklı ve diğerkâmcı mükemmeliyetçiliktir (Hurka, 1996: 6).

Hurka, mükemmeliyetçiliği, öncelikli olarak, kişisel bir ahlâkî değer yükseltme meselesi olarak görmektedir. Bununla birlikte Hurka, mükemmeliyetçiliğin, her bir kişinin nasıl hareket etmesi gerektiğini söyleyen bir kişisel ahlâk meselesi olmasının yanında, aynı zamanda, politik boyutu da olan bir teori olduğunu belirtmektedir. Ona göre, politik anlamda mükemmeliyetçilik, başkalarının ahlâkî değerlerinin de azamîleştirilmesini hedefleyen bir teoridir ve bu yapısı göz önünde bulundurulduğunda, en iyi siyasî eylem, kurum veya yönetim gibi standartları destekleyerek bütün insanlığın gelişimini en iyi şekilde sağlayacak olan bir düşünce biçimidir (Hurka, 1996: 147).

Mükemmeliyetçiliğin tanımlanması sorununun meşgul ettiği siyaset bilimcilerden biri de John Finnis'tir. Ona göre, mükemmeliyetçilik, devletin, vatandaşlarının yararını, refahını ve mutluluğunu en üst seviyede geliştirme ve gerekirse zor kullanmak suretiyle vatandaşlarını, kendilerine zarar verecek eylem ve tutumlarda bulun-

maktan (bu eylemlerin bir kısmı kişilerin kendilerine olan özgüvenlerini sağlayacak türden olsa bile) men etme hak ve yükümlülüğüne sahip olduğunu kabul eden bir düşüncedir (Finnis, 1987: 434).

Mükemmeliyetçilik, Steven Wall tarafından, siyasî yetkililerin, değerli bir hayat amacını gerçekleştirmeye öncülük etmek üzere gerekli toplumsal koşulları oluşturmak ve sürdürmek için aktif rol üstlendiği bir durum (Wall, 1998: 8), Will Kymlicka tarafından, insâni yetkinliği oluşturduğuna inanılan yaşam biçimlerinin özendirilmesi, daha az değerli yaşam biçimlerinin ise cezalandırılması gerektiğini savunan düşünceler (Kymlicka, 2004: 271-2), Rasmussen ve Uyl tarafından ise, Kantçı sözleşmecî ve faydacı teoriden radikal bir kopuş olarak, insanın bilinmesi suretiyle insan doğasına yönelmeyi hedefleyen neo-Aristocu bir düşünce olarak kabul edilmiştir (Rasmussen ve Uyl, 2005: 113).

George Klosko'nun da belirttiği gibi (Klosko, 2003:13), aslında siyasal mükemmeliyetçilik yeni bir fikir değildir. Sonraki bölümlerde ele alınacağı üzere mükemmeliyetçi düşünce, kökleri çok daha eskilere dayanmakla birlikte, en bariz olarak Platon'un düşüncelerinde ortaya konan ve onun takipçileri tarafından tekrarlanan eski bir siyasal düşünce geleneğinin kavramsallaştırılmış yeni bir şeklidir. Bundan dolayı siyasî mükemmeliyetçilik Batı siyasî düşünce geleneğinde standart bir devlet düşüncesi olarak görülmektedir (Chan, 2000: 5).

Ortak bir gelenek çizgisine sahip olmakla birlikte, bu güne kadar mükemmeliyetçi düşünce ile ilgili olarak yapılmış çok farklı tanımlama ve sınıflandırmalardan bahsetmek mümkündür. Bunları ele almadan önce, tek bir 'iyi' anlayışı olduğunu kabul eden ve devleti bu 'iyi' anlayışını geliştirmekle görevli addeden tektipçi mükemmeliyetçilik ile, tek bir 'iyi' değil çok sayıda 'iyi' anlayışı ve yaşam şeklinin olabileceğini kabul eden ve devletin bu farklı yaşam şekillerini geliştirmekle görevli olduğunu savunan çoğulcu

mükemmeliyetçilik türlerinden (Caney, 1991: 467) bahsetmek yerinde olacaktır.

Mükemmeliyetçilik düşüncesi, siyasal otorite tarafından belli iyi tanımlarının yapılması ve bunların devlet politikası olarak takip edilmesi anlamına geldiğinden, doğası gereği tek tipçi (monist) bir yaklaşımı çağrıştırmaktadır. Bununla beraber, mükemmeliyetçilerin tek tipçi oldukları konusunda kavramsal bir gerekliliğin bulunmadığı da iddia edilmektedir. Bu görüşe göre, mükemmeliyetçiliğin de çoğulcu (plüralist) olabilmesi mümkündür. Zira, mükemmeliyetçiliğin iyi olan her şeyin azamileştirilmesini amaç edinmesi, onun çoğulculuğa karşı bir düşünce şekli olmadığına kanıtı olarak kabul edilmektedir (Griffin, 1986: 59).

Mükemmeliyetçilik kavramına yüklenen farklı anlamlardan dolayı, farklı düşünce çizgisini izleyenler tarafından birbirinden farklı mükemmeliyetçilik sınıflandırmaları yapılmıştır. Bu sınıflandırmalardan belli başlıları aşağıda kısaca ele alınmıştır.

2. FARKLI MÜKEMMELİYETÇİLİK TANIMLAMALARI

A. Duruma Özgü Mükemmeliyetçilik-Evrenselci Mükemmeliyetçilik

George Crowder, liberal 'iyi'nin evrensel olarak üstün olduğunu iddia eden bazı mükemmeliyetçi liberallerle, iyinin, belli kültürel ve tarihsel şartlar içinde uygun olacağını savunan mükemmeliyetçi liberallerin yorum farklılıklarına işaret etmek üzere duruma/kişiyeye özgü (particularistic) ve evrenselci mükemmeliyetçilik ayrımına başvuran Crowder, duruma özgü ve evrensel mükemmeliyetçiliğin, aslında, liberal mükemmeliyetçiliğe getirilen eleştirilere karşı geliştirilmiş olan iki farklı cevap olduğunu belirtmektedir. Crowder'e göre, cevaplardan biri, William Galston'un öncülük ettiği yaklaşımlardan oluşmaktadır. Galston, liberalizmin, insan

iyiliği kavramı üzerine kurulu olduğunu, fakat klâsik mükemmeliyetçilik kavramına varmayan bir kavramın insanlık için bir en üstün iyi (*summum bonum*) tasviri yapamayacağını iddia etmiştir. Bu görüşe göre, tek tip bir hayat biçimini benimsemeyip, bunun yerine hayat, temel insan kapasitesinin gelişimi, amaçların gerçekleştirilmesi, özgürlük, mantıklılık, toplumsal ve kişisel hoşnutluk gibi farklı üretken değerleri bütün insanlık için iyi hayatın kurucu faktörü olarak kabul ettiğinden, liberal iyi anlayışının varsayımsal olarak mükemmeliyetçi olması gerekir. Crowder bu yaklaşımı “evrenselci mükemmeliyetçilik” olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu yaklaşım, liberalizmi desteklemek ve rakip iddiaları geçersiz kılmak için çok zayıf, fakat meşru hayat şekillerinin farklılığına adâlet uygulamak için çok güçlü bir anlayıştır (Crowder, 2002: 35-7).

Crowder, mükemmeliyetçi liberalizme karşı olan itirazlara, mükemmeliyetçi liberallerin ikinci cevabının Kant ve Mill’den miras alınan, insan iyiliği anlatımının spesifik bir şekli olduğu kanısındadır. Bu ikinci cevaba göre, özerkliğe geleneksel bir liberal ayrıcalık verilmesi uygundur fakat bu evrensel olarak değil, sadece belli toplum türleri için geçerlidir. Bu yaklaşımı, ‘duruma özgü mükemmeliyetçilik’ olarak ifade eden Crowder, bu fikrin öncüsü olarak da, liberalizmi belli bir iyilik kavramının sürdürülmesi için gerekli politika biçimi olarak meşrulaştıran Joseph Raz’ı göstermektedir (38). Bunun nedeni, Raz’ın, bazı hayat biçimlerinin, iyiliğe diğerlerine göre daha fazla katkıda bulunduğu ve kişilerin bunların hangileri olduğunu bilebileceğini savunmuş olmasıdır. Rawls’cı liberal yansızlığın tersine Raz, bazı (iyi) hayat biçimlerini geliştirip diğerlerini (kötü) geriletmeyi devletin yasal görevi olarak görmüştür.

Steven Wall’in, “evrensel mükemmeliyetçilik” ve “dar mükemmeliyetçilik” şeklindeki ayrımı, Crowder’inki ile çok benzerdir. Wall’e göre, evrensel mükemmeliyetçilik, bütün insanların iyiliğinin geliştirilmesi veya ona katkı sağlanması esasında meşrulaştı-

rılır. Bu tür bir meşrulaştırma sadece belirli kişilerin veya onların yaşadığı toplumların durumlarına münhasır değildir. Bir politik eylem, ya evrensel olarak geçerlidir ya da tamamıyla geçersizdir.

Oysa, dar mükemmeliyetçilikte böyle değildir. Bazı siyasî toplumlar tarafından desteklenmeyen durumların meşrulaştırılması da mümkündür. Mükemmeliyetçi siyasî eylemin meşruluğu, belli bazı kişilerin özel şartlarını referans almasına dayanır. Yani siyasî eylem, genel bir gerekliliğe dayanmasa da, belli kişilerin iyiliklerini arttırmaya yönelik olabilir. Dolayısıyla dar anlamda mükemmeliyetçilik, değerli bir hayat şeklinin iyileştirilmesini geliştirdiği veya ona katkı sağladığı için meşrulaştırılır, mantıken gerekli olduğu için değil (Wall, 1998: 20).

B. Aşırı Mükemmeliyetçilik-İlimli Mükemmeliyetçilik

Aşırı ve ilimli mükemmeliyetçilik (extreme and moderate perfectionism) şeklinde bir sınıflandırma yapan Joseph Chan'ın ayrımında *aşırı mükemmeliyetçilik*, devletin, politikalarını dayandırdığı kapsamlı bir doktrini esas alarak belli iyi anlayışlarına göre hayatı geliştirmeye çalışmasını ifade eder. *İlimli mükemmeliyetçilik* ise, devletin, sanat, aile hayatı ve temel insâni erdemler gibi 'iyi' değerleri geliştirmesi ve insanları, bu 'iyi'leri önemli ölçüde bozacak hayat şekillerine yönelmekten alıkoyacak faaliyetlerde bulunmasıdır.

İyi hayat tarzlarına ilişkini iki tür yaklaşımın olduğunu belirten Chan'a göre, bu yaklaşımlardan birincisi, iyinin kapsamlı bir sıralamasını yapan doktrin, ikincisi ise, iyi hayata ilişkin kapsamlı bir sıralama yapmayıp, özel hayat şekilleriyle ilgili kısmî olarak iyi sıralaması yapan yaklaşımdır.

Birinci yaklaşıma göre, bir iyi sıralaması yapmak zordur. Zira, bir çok değer karşılaştırılmazdır. Örneğin estetik faaliyetlerin oyundan, evliliğin bilgi edinmekten vs. daha iyi olduğu iddia edilemez. İkinci yaklaşımda ise, özel durumlara ilişkin değerlendir-

dirme yapmak mümkündür. Örneğin, düzenli bir aile ortamı ve iyi bir arkadaş çevresinden oluşan saygın bir hayatla, uyuşturucu bağımlılığına dayanan bir hayat karşılaştırıldığında, birincisinin ikincisinden daha değerli olduğu herkes tarafından kabul edilebilir bir durumdur.

Buradan hareketle Chan, mükemmeliyetçiliği, iyi hayat sorunu ile ilişkilendirir ve iyi hayat kavramının şu dört tür yargıyı ifade edebileceğini söyler: 1) Kişinin iyiliği hakkında özel yargılar, 2) Sağduyulu (prudential) iyilikler hakkında özel yargılar, 3) Belli hayat şekilleri üzerine lokâl karşılaştırmalar ve 4) İyilikler ve hayat şekillerinin kapsamlı düzeyi ile ilgili kapsamlı doktrinler. Bunlardan dördüncüsünü savunulamaz olarak gören Chan, ilk üçü için aynı şeyi düşünmez ve dördüncü yargı türüyle ilgili olduğunu düşündüğü aşırı mükemmeliyetçilik türünün reddedilebileceğini söyler. Çünkü burada devlet, yargısını, mantıklı bir şekilde savunulabilecek bir inanca dayandırmak zorunda değildir. Chan'a göre ılımlı mükemmeliyetçilik, devletin, iyi hayata ilişkin ilk üç yargı türünü talep ettiği durumlarla alâkalıdır.

Buna göre ılımlı mükemmeliyetçilik, devletin daha düşük düzeyde bir sınırlandırıcı zor kullanması durumunu ifade etmektedir. İlimli mükemmeliyetçilikte devletin, insanların hayatlarını daha fazla iyileştirmek için zor kullanma yetkisine sahip olduğu fikri onaylanmaz ve devletin, kişilerin hayatlarını mükemmelleştirmeye yönelik eylemlerinin sınırlandırılması talep edilir. Chan'a göre ılımlı mükemmeliyetçiler, insanların iyi yaşamları için özerkliğin temel değer olduğuna inanırlar.

Chan, zorlayıcı ve zorlayıcı olmayan mükemmeliyetçilik arasında da bir ayrım yapar. Buna göre zorlayıcı mükemmeliyetçilikte devlet, insanları değerli olan hayat şekillerine yönlendirmek veya değersiz olanlardan alıkoymak için yasal güç kullanabilir. Zorlayıcı-

cı olmayan mükemmeliyetçilikte ise devletin amacı, iyiliklerin ve değerli olan hayat şekillerinin daha rahat gelişebilmesi için sosyal şartları oluşturmaktır. Devlet bunları zor kullanarak değil, malî yardım, vergi muafiyeti ve eğitim gibi farklı yollarla yapar. Yani zorlayıcı olmayan mükemmeliyetçilik, devletin zorlayıcı yaklaşıma göre, insanların hayatlarına müdahale etmek veya onların tercihlerini sınırlandırmak konusunda daha az karışmasını ifade eder.

Chan, salt (*pure*) ve karma (*mixed*) mükemmeliyetçilik şeklinde de bir ayrım yapmaktadır. Bu ayrıma göre, salt mükemmeliyetçilik, iyi hayatın (bütün unsurlarıyla), sadece içsel bir değer olduğunu kabul edebilir. Devletin, bütün politikaları, bu değere katkı yapması açısından meşrulaştırılır. Karma mükemmeliyetçilik ise, devletin hesaba katması gereken, siyasî topluluğun barış ve uyumu, eşitlik ve adâlet gibi, başka değerlerin de varlığına izin verir. Karma mükemmeliyetçilik açısından mükemmeliyetçiler radikal olmak zorunda değildirler. Başka değerlere göre sürdürülmesi amaçlanan hayatlara da izin verebilirler. Tek ısrar ettikleri konu, iyi hayatı amaç edinmenin, devletin önemli bir yasal görevi olduğudur.

Devlet merkezli (state-centered) mükemmeliyetçilik ve *çok merkezli (multicentered)* mükemmeliyetçilik şeklinde de bir ayrım yapan Chan'a göre, devlet merkezli mükemmeliyetçilik, iyi hayatın amaçlanmasının, her zaman devlet ile başladığını kabul eder. Burada, iyi hayatın geliştirilmesi için devlet öncül ve doğrudan bir rol üstlenmiştir. Diğer gönüllü kuruluşlar, sadece devlet yetersiz kalırsa rol alabilirler. Çok merkezli mükemmeliyetçilik ise bu ilkeyi tercih etmez. O, iyi hayatın geliştirilmesinde öncül ve aktif rolü gönüllü oluşumlara verir.

İlımlı mükemmeliyetçilik ve aşırı mükemmeliyetçilik arasındaki temel ayrım, ikincisinde devletin, bireylerin hayatını iyileştirmek için müdahalede bulunabileceği kabul edilirken, birincisinde bu tür müdahalelere onay verilmemesidir. Aşırı mükemmeliyetçi-

likte devletin, bireylerin hayatı daha iyi hâle getirmek için onları zorlamaya yasal olarak hakkını olduğuna inanılır. Devletin böyle bir yetkisi vardır çünkü böyle yapmakla, belli kötülükleri yok ederek insan hayatının daha iyi hâle gelmesini sağlamış olacaktır.

İlımlı mükemmeliyetçilikte ise devletin, kişilerin hayatlarına karışması sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, daha iyi bir hayat için devletin elverişli şartlar sağlamasının gerekli olduğu kabul edilmektedir. Bu kabulün dayandığı iddia ise, bireylerin bazı konularda, hayatlarını geliştirecek eylemleri gerçekleştirme yönünden yetersiz olduğudur (Chan, 2000: 13-6).

C. Marksist Mükemmeliyetçilik

Will Kymlicka, Marksist tezleri mükemmeliyetçi düşünceler kapsamına dâhil etmektedir. Kymlicka'ya göre, insan potansiyeli ve yetkinliklerinin hayata geçirilmesini sağlayacak şekilde dağıtılması için üretim araçları üzerinden özel mülkiyetin kaldırılmasını gerekli gören ve yetkinliklerden yoksun yaşam biçimlerinin özendirmemesini talep eden Marksizm mükemmeliyetçi bir düşüncedir. Dolayısıyla, Kymlicka bu düşüneyi 'Marksçı mükemmeliyetçilik' olarak nitelendirmektedir (Kymlicka, 2004: 271-2).

Yine Kymlicka'ya göre Marx ve takipçilerinin, yaratıcı işbirliğine dayalı üretim becerisi olan 'insanın ayrıksı yetkin yönlerinin' köreltilmesine neden olan üretim biçimlerinin ortadan kaldırılarak, insanın gerçek doğasına yabancılaşmasına yol açmayan komünist bir toplum oluşturulması ve kaynakların buna göre dağıtılması gerektiğini savunmaları, onların tezlerini mükemmeliyetçi bir tez hâline getirmektedir.

D. Sosyal Mükemmeliyetçilik

Kymlicka, ayrıntılı bir şekilde açıklamamakla birlikte, "devlet mükemmeliyetçiliği" ve "sosyal mükemmeliyetçilik" şeklinde bir

ayrımdan bahsetmiştir. Sosyal mükemmeliyetçilik, iyiliklerin geliştirilmesi işinin, devlet kurumları eliyle değil de, sivil toplumdaki gönüllü bireyler ve kuruluşlar eliyle yürütülmesinin talep edilmesidir. Buna göre, devlet yansızlığı düşüncesi, devlet mükemmeliyetçiliği ile sosyal mükemmeliyetçilik arasındaki ayrımda, devlet mükemmeliyetçiliğini değil, sivil toplumdaki mükemmeliyetçi idealleri ve argümanları destekler (Kymlicka, 1989: 895). Kymlicka, devlet tarafsızlığının öbür yüzünde, sivil toplumun mükemmelci ideallerine verilen desteği görmektedir (Kymlicka, 2004: 352). Kısacası, bireylerin insânî niteliklerinin geliştirilmesi işinin sivil topluma bırakılması ve devletin bu tür faaliyetlerde tarafsız kalmasının, bu amacın gerçekleşmesi için daha elverişli bir yol olduğu inancındadır.

Bu tür siyasal mükemmeliyetçilik sınıflandırmalarını daha da çeşitlendirmek mümkündür. Ancak, bu sınıflandırmaları temel olarak iki mükemmeliyetçilik biçimi çerçevesinde değerlendirmek yerinde olur. Bunlar, aşırı mükemmeliyetçilik ve ılımlı mükemmeliyetçilik tanımlamalarıdır. Diğer tanımlamalar bir şekilde bu iki mükemmeliyetçilik türü içinde değerlendirilebilir. Daha sonraki bölümlerde görüleceği üzere anti-mükemmeliyetçiliğin yer yer ılımlı mükemmeliyetçilikle örtüştüğü durumlar söz konusu olabilmektedir. Kişinin, başkasının hayatı üzerinde olumsuz etkileri olabilecek eylemlerinin devlet tarafından men edilmesinin anti-mükemmeliyetçilerce kabul edilmesi, bu yaklaşıma bir örnek olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, Bruce. *Social Justice in the Liberal State*, Yale University Press, New Haven, 1980.
- Alpman, Nazım. http://www.internethaber.com/author_article_print.php?id=7666, (20 Kasım 2008).
- Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006.
- Aristoteles. *Politika*, çev. Mete Tunçay, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1983.
- Arneson, J. Richard. "Perfectionism and Politics", *Ethics*, Vol. 111. No. 1 (Oct., 2000).
- Arslan, Zühtü. *Anayasa Teorisi*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005.
- Attfeld, Robin. *Value, Obligation and Meta-Ethics*, Radopi, 1995.
- Austin, John. *The Province of Jurisprudence Determined*, London, [1863] 1995.

- Aybars, Ergün. *İstiklâl Mahkemeleri: Yakın Tarihimizin Gerçekleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1997.
- Bacon, Francis. *Novum Organum*, Çev. Sema Önal Akkaş, Doruk Yayıncılık, Ankara, [1863] 1999a.
- *Yeni Atlantis*, Çev. Hâmit Dereli, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, [1627] 1999b.
- Badiou, Alain. *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*. Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.
- Balzacq, Thierry ve Sergio Carrera. *Security Versus Freedom? A Challenge for Europe's Future*, (Ed.) Asghate Publishing Limited, Hampshire-Burlington, 2006.
- Barber, Benjamin. *Strong Democracy: Participatory Politics for New Age*, University of California Press, London, 2004.
- Barnett, Randy E. “Modern Liberteryenizmin Ahlâki Temelleri”, Çev. Mustafa Erdoğan, *Liberal Düşünce*, Kış-Bahar 2007, Sayı. 45-46.
- Barry, Norman P. *Modern Siyaset Teorisi*, Çev. Mustafa Erdoğan, Liberte Yayınları, Ankara, 2003.
- Batson, Charles Daniel. *The Altruism Question: Toward a Social-Psychological Answer*, Routledge, New Jersey, 1991.
- Becker, Gary Stanley. *The Economic Approach to Human Behavior*, University of Chicago Press, Chicago 1978.
- Benhabib, Seyla (Der.). *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*, Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- Berkeley, George. *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine*, Çev. Halil Turan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- Berlin, Isaiah. “İki Özgürlük Kavramı”, Çev. Mustafa Erdoğan, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 45-46, Kış-Bahar 2007.
- “İdeal Arayışı Üstüne”, *Sosyal ve Siyasal Teori*, Çev. Mustafa Erdoğan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.
- Bezel, Nail. *Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalar)*, Güldiken Yayınları, Ankara, 2000.

- *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikeni Yayınları, Ankara, 2001.
- Biondo, Francesco. “Two Types of Liberal Perfectionism”, *Ratio Juris*, Vol. 18 No. 4 (December 2005)
- Boaz, David. *Libertarianism*, Free Press, New York, 1997.
- Bouillon, Hardy. *John Locke*, Çev. Ali İbrahim Savaş, Liberte Yayınları, Ankara, 1998.
- Bolay, S. Hayri. “Türk Düşüncesi Nasıl Canlandırılabilir?”, *Türk Yurdu*, C.14, Sayı 86, Ankara, 1994.
- Bring, David O. *Perfectionism and The Common Good: Themes in the Philosophy of T.H. Green*, Clarendon Press, Oxford, 2003.
- Büchner, Ludwig. *Force and Matter*, Ed. J. Frederick Collingwood, Trübner&Co., London, 1864.
- Campanella, Tommasi. *Güneş Ülkesi*, Çev. Vedat Günyol-Haydar Kazgan, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1985.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Site Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- Caney, Simon. “Consequentialist Defences of Liberal Neutrality”, *The Philosophical Quarterly*, Vol.41, No. 165 (165 (Oct., 1991)
- Cangızbay, Kadir. *Hiçkimsenin Cumhuriyeti*, Ütopya Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2000.
- “Söz Konusu Olan Operasyon ise Gerisi Teferruattır”, *Taraf Gazetesi*, (2 Nisan 2008)
- *Sosyalizm ve Özyönetim: Reel Sosyalizmden Sosyalist Realiteye*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2003.
- Cantore, Enrico. *Scientific Man: The Humanistic Significance of Science*, University of California, 1977.
- Cassirer, Ernst. *Devlet Efsanesi*, Çev. Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul, 2005.
- Cervantes, Miguel de Saavedra. *La Mnncha’lı Yaraticı Asilzâde Don Quijote*, Çev. Roza Hamken, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.

- Chamberlain, Houston Steward. *Political Ideals*, İngilizce'ye Çeviren, Alexander Jacob, University Press of America, Oxford, 2005.
- Chan, Joseph. "Legitimacy, Unanimity and Perfectionism", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 29, No. 1, (Winter, 2000)
- Clarke, Simon. "Debate: State Paternalism, Neutrality and Perfectionism", *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 14, Number 1, (2006)
- Comte, Auguste. *Pozitif Felsefe Kursları*, Çev. Erkan Ataçay, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2001.
- Comte-Sonville, Andre. *Büyük Erdemler Risalesi*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Crowder, George. *Liberalism, Value Pluralism*, Continuum, London-New York, 2002.
- Çıraklı, Mustafa Zeki. "Metafor, Retorik, Aporia: Okunamazlık Alegorileri", *Okuma Alegorileri: Rousseau, Nietzsche, Rilke ve Proust'ta Figürel Dil*, Paul De Man, Çev. Mustafa Zeki Çıraklı, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009.
- Dahl, Robert A. *Demokrasi ve Eleştirileri*, Çev. Levent Köker, Türk Siyasî İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 1993.
- Davis, J. C. *Utopia and the Ideâl Society: A Study of English Utopian Writing*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981.
- De Jasay, Anthony. *Against Politics*, Routledge, London and New York, 1997.
- Deleuze, Gilles ve Félix Guattari. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, University of Minnesota Press, Minneapolis-London, 1993.
- Descartes, René. *Ahlâk Üzerine Mektuplar*, Çev. Mehmet Karasan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, Çev. Müntekim Ökmen, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1999.
- Doehring, Karl. *Genel Devlet Kuramı*, Çev. Ahmet Mumcu, İnkılap Yayınları, Ankara, 2002.

- Dostoyevski. M. F., *Karamazov Kardeşler I,II*, çev. Nihal Yalaza Talu, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Dworkin, Ronald. *A Matter of Principle*, Harvard University Press, New York, 1985.
- “Liberal Community”, *California Law Review*, Vol. 77, 1989.
- *The Foundations of Liberal Equality*, in *Taner Lectures of Liberal Equality*, (ed). Grethe B. Paterson, 2006.
- *Hakları Ciddiye Almak*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.
- Ebenstein, William. *Siyasî Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 2001.
- Erdoğan, Mustafa. *Demokrasi, Laiklik, Resmî İdeoloji*, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2000.
- *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm*, Orion Yayınevi, Ankara, 2006.
- Etzion, Amitai. *The Common Good*, Polity Press, Cambridge, Malden, 2004.
- Fârâbî, Ebu Nasr El. *İdeâl Devletin Yurttaşlarının Görüşlerinin İlkeleri*, Çev. Ahmet Arslan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Feinberg, Joel. *The Moral Limits of the Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford-New York, 1984.
- *Problems at the Roots of Law: Essays in Legal and Political Theory*, Oxford University Press, 2003.
- Festante, Roul. *Utopia and Anti-Utopia: A Comparison of Thomas More's Utopia and George Orwell's 1984* Grin Verlag, 2007.
- Finnis, J. M. “Legal Enforcement of Moral ‘Duties to Oneself’: Kant v Neo-Kantians”, *Columbia Law Review*, Vol. 87, 1987.
- Flew, Antony. *Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Foucault, Michel. “Öteki Mekânlara Dair”; Çev. Burak Boysan, Deniz Erksan, *Defter Dergisi*, Sayı 4, Nisan-Mayıs 1988.

- Özne ve İktidar–Seçme Yazılar 2, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Franco, Paul. “The Shapes of Liberal Thought: Oakeshott, Berlin and Liberalism”, *Political Theory*, 2003.
- Galston, William. *Liberal Purposes: Goods, Virtues, and Diversity in the Liberal State*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- “Two Concepts of Liberalism”, *Ethics*, Vol: 105, No. 3, (Apr. 1995)
- Gaylin, Willard ve Bruce Jennings. *The Perversion of Autonomy*, Georgetown University Press, Washington, D.C., 2003.
- Gazâli, İmam, *İhyâu Ulumiddin*, Çev. Mehmet A. Müftüoğlu, Haz. A. Fikri Yavuz, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 1994.
- Goethe, Johann Wolfgang von. *Faust*, Çev. Recai Bilgin, Maarif Matbaası, 1941.
- Goodin, Robert E. “Liberalism and the Best Judge Principle”, *Political Studies*, 32,1990.
- *Utilitarianism as a Public Philosophy*, Cambridge University Press, New York,1995.
- Göze, Ayferi. *Korporatif Devlet: XIX ve XX’nci Yüzyılda Avrupa’da Korporatif Devlet Teorileri ve Korporatif Devlet Sistemleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1986.
- *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2005.
- Gray, John. *Liberalizmin İki Yüzü*, Çev. Koray Değirmenci, Dost Yayınları, Ankara, 2003.
- *Post Liberalizm*, Çev. Müfit Günay, Dost Yayınları, Ankara, 2004
- Green, Thomas H. *Lectures on the Principles of Political Obligation*, Edited by Paul Harris and John Morrow, Cambridge University Press, Cambridge-London-New York-New Rochelle, Melbourne-Sydney, 1986.
- Griffin, James. *Well-Being: Its Meaning, Measurement, and Moral Importance*, Oxford University Press, Oxford-New York, 1986.

- Gürtuna, Ali Müfit. Röportaj: Dilek Yaşar, http://www.internethaber.com/news_detail.php?id=49961, (31.10.2006)
- Hampson, Norman. *Aydınlanma Çağı*, Çev. Jale Parla, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1991.
- Hanioglu, M. Şükrü. "Seçkinler, Modernlik ve Dindarlık", *Zaman Gazetesi* (22.01. 2008).
- Hazlitt, Henry. *Ahlâkın Temelleri*, Çev. Mehmet Aydın-Recep Tapramaz, Adres Yayınları, Ankara, 2006.
- Harvey, David. *Postmodernliğin Durumu*, Çev: Sungur Sarvan, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- Hayek, Friedrich A. *Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Kurallar ve Düzen*, Çev. Atilla Yayla, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996.
- Hegel, G. W. F. *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*, Çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1991.
- Heywood, Andrew. *Siyaset*, Çev. Atilla Yayla, Liberte Yayınları, Ankara, 2007.
- Hirschman, Albert O. *Gericiliğin Retoriği*, Çev. Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Hoffman, Banesh. *Einstein: Yaratıcı ve Başkaldıran*, Çev. Celal Kapkın, Evrim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Horkheimer, Max. *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*, Çev. Çiğdem Dürüşken-Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*. Yapı Kredi İstanbul, 2005.
- Humboldt, Wilhelm von. *The Sphere and Duties of Government*, Thoemmes Press, Bristol, 1996.
- Hunter, Ronald D. ve Mark L. Dantzker. *Crime And Criminality: Causes and Consequences*, Criminal Justice Press, New York, 2005.
- Hurka, Thomas. *Perfectionism*, Oxford University Press, Oxford–New York, 1996.
- Husak, Douglas. *Drugs and Rights*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Huxley, Aldous. *Cesur Yeni Dünya*, Çev. Ender Gürol, Güneş Yayınları, 1989.

İbn Haldun. *Mukaddime*, Haz., Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988.

James, William. *Some Problems of Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1979.

— *The Will to Believe*, Dover Publications, 1896.

— *A Pluralistic Universe*, Kessinger Publishing, 2004.

Johnston, David. *The Idea of Liberal Theory: A Critique and Reconstruction*, Princeton University Press, Princeton&New Jersey, 1994.

Kant, Immanuel. *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Çev. Ioanna Kucuradi, 1995.

— “Aydınlanma Nedir?”, Çev. Atilla Yayla, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 38-39, Bahar-Yaz, 2005.

Keane, John. *Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar*, Çev. Levent Köker, Yedikta Yayınları, İstanbul, 2004.

Keenan, Dennis King. *The Question of Sacrifice*, Indiana University Press, Indiana, 2005.

Kekes, John. *Against Liberalism*, Cornell University Press, Ithaco-London, 1997.

Kernohan, William Andrew. *Liberalism, Equality, and Cultural Oppression*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Klosko, George ve Steven Wall (eds). *Perfectionism and Neutrality: Essays in Liberal Theory*, Rowman&Littlefield, Maryland, 2003.

Klosko, George. “Multiple Principles of Political Obligation”, *Political Theory*, 12, 2004, Vol. 32

Kottler, Jeffrey A. *Doing Good: Passion and Commitment for Helping Others*, Routledge, 2000.

Köker, Levent. *Modernleşme, Laiklik ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999.

- Kukathas, Chandran ve Philip Pettit. *Rawls: A Theory of Justice and Its Critics*, Stanford University Press, Stanford, California, 1990.
- Kymlicka, Will. "Liberal Individualism and Liberal Neutrality", *Ethics*, Vol. 99, No. 4, (Jul. 1989)
- *Çağdaş Siyaset Teorisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Lane, Christel. *Christian Religion in the Soviet Union*, Sunny Press, New York, 1978.
- Larmore, Charles E. *Patterns of Moral Complexity*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 1987.
- Levinas, Emmanuel. *Zaman ve Başka*, Çev. Özkan Gözel, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
- Locke, John. *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*, Çev. Melih Yürüşen, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1998.
- *Uygur Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Toplumda Devlet*, Çev. Serdar Taşçı-Hale Akman, Metropol Yayınları, İstanbul, 2002.
- Lomasky, Loren E. *Persons, Rights, and the Moral Community*, Oxford University Press, Oxford, 1987.
- "İki Liberalizm Anlayışı", Çev. Mustafa Erdoğan, *Liberal Düşünce*, Kış-Bahar, 2007, Sayı 45-46
- Macedo, Stephen. *Liberal Virtues*, Oxford University Press, Oxford, 1990.
- Machiavelli, Niccolo. *Prens*, Çev. Anita Tatlier, Doruk Yayınları, İstanbul,
- Mansbridge, Jane. "Güç Kullanım/Güçle Mücadele: Yönetim Biçimi", Demokrasi ve Farklılık içinde, (Der.) Benhabib, Seyla, Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- Marcuse, Herbert. *Us ve Devrim*, çev. Aziz Yardımlı, İde Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Marshall, Peter. *Anarşizmin Tarihi*, Çev. Yavuz Alogan, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

- Mattelart, Armand. *Bilgi Toplumunun Tarihi*, Çev. Halime Yücel Altınel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- McIntyre, Alasdair. *Erdem Peşinde*, Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Maslow, Abraham. *İnsan Olmanın Psikolojisi*, Çev. Orhan Gündüz, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Meilaender, Gilbert. "Feeling the Universal: The Problem of Relativism", *Public Morality, Civic Virtue, and the Problem of Modern Liberalism*, Edited by T. William Boxx and Ary M Quinlivan, William B. Eerdmans, 2000.
- Mill, John Stuart. *Hürriyet Üstüne*, Çev. Mehmet Osman Dostel, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.
- Mills, C. Wright. *İktidar Seçkinleri*, Çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınları, Ankara, 1974.
- Moles, Abraham. *Belirsizin Bilimleri*, Çev. Nuri Bilgin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- More, Thomas. *Ütopya*, Çev. Sadık Usta, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.
- Morris, William. *Gelecekte Anular*, Çev. Ekin Bodur, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002.
- Mosca, Gaetano. *The Ruling Class*, McGraw-Hill Book Company, New York, London, 1939.
- Mulhall, Stephen ve Adam Swift. *Liberals and Communitarians*, Blackwell, Oxford and Cambridge, 1992.
- Nagel, Thomas. *Equality and Partiality*, Oxford University Press, 1991.
- Nietzsche, Friedrich. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Çev. Ahmet İnam, Yorum Yayınları, İstanbul, 2001.
- Nolla, Eduardo. *Liberty, Equality, Democracy*, NYU Press, New York, 1992.
- Nozick, Robert. *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, Çev. Alişan Oktay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.

- Nussbaum, Martha C. "Aristotle, Politics, and Human Capabilities: A Response to Antony, Arneson, Charlesworth, and Mulgan", *Ethics*, Vol. 111, No. 1 (Oct., 2000)
- Nuttal, Jon. *Ahlâk Üzerine Tartışmalar*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Oakeshott, Michael Joseph. *On Human Conduct*, Clarendon Press, Oxford, 1996.
- Orwell, George. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, Çev. Haldun Derin, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- Öner, Necati. *İnsan Hürriyeti*, Vadi Yayınları, Ankara, 1995.
- Öz, Esat. *Otoriterizm ve Siyaset: Türkiye'de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.
- Paine, Thomas. *İnsan Hakları*, Çev. Mehmet Osman Dostel, Marifet Basımevi, Ankara, 1954.
- *Common Sense*, Dover Publication, 1997.
- Parens, Erik. *Enhancing Human Traits: Ethical and Social Implications*, Georgetown University Press, 1998.
- Peker, Recep. *Recep Peker'in İnkılap Dersleri Notları*, Ülkü Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- Paterson, Isabel. *The God of The Machine*, Books For Libraries Press, Freeport, New York, 1972.
- Platon. *Devlet*, Çev. Sabahaddin Eyüboğlu-M.Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006.
- Poincare, Henri. *Bilim ve Varsayım*, Çev. Fatih Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Popper, Karl. *Açık Toplum ve Düşmanları*, C.I, II, Çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Rand, Ayn. *Ben*, Çev. Emine Gedik, Liberte Yayınları, Ankara, 1999.

- Rasmussen, Douglas B. ve Douglas J. Den Uyl. *Norms of Liberty: A Perfectionist Basis for Perfectionist Politics*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 2005.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971.
- “Cantian Constructivism in Moral Theory”, *Jurnal of Philosophy*, 77/9, 1980.
- “The Priority of the Right and Ideas of the Good”, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 17 No. 4, Autumn, 1988.
- *Siyasî Liberalizm*, Çev. Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Raz, Joshep. *The Morality of Freedom*, Oxford University Press, Oxford, 1986.
- “Liberalism, Skepticism and Democracy”, *Iowa Law Review*, 74, 1989.
- “Liberty and Trust”, *Naturel Law, Liberalism, and Morality: Contemporary Asseys*, içinde, Der. Robert P., George, Clarendon Press, Oxford, 2001.
- Rees, John Collwyn. *John Stuart Mill’s On Liberty*, Clarendon Press, London, 1985.
- Rothbard, Murray N. “Devletin Anatomisi”, Çev. Mustafa Erdoğan, *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 36, Güz 2004.
- Russell, Bertrand. *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, Tübitak, Ankara, 1998.
- *Politik İdealler*, Çev. Göksel Zeybek, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2004.
- Sandel, Michael J. *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
- Sandoz, Ellis. *The Politics of Truth and Other Untimely Essays: The Crisis of Civic Consciousness*, Missouri, 1999.

- Santner, Eric L. *Friedrich Hölderlin: Hyperion and Selected Poems*, Continuum, New York, 1990.
- Sartori, Giovanni. *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev. Tunçer Karamustafaoglu-Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- Sartre, Jean-Paul. *Varoluşçuluk*, Çev. Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul, 2005.
- Scheers, Peter. *Towards a Complex Perfectionism*, Peeters Publishers, 2005.
- Scott, James C. *Devlet Gibi Görmek: İnsanlık Durumunu Geliştirmeye Yönelik Projeler Nasıl Başarısız Oldu?*, Çev. Nil Erdoğan, Versus Kitap, İstanbul, 2008.
- Sezer, Ahmet Necdet. 10.11.2005 tarihli Atatürk'ü Anma Toplantısı'ndaki Konuşması, http://www.cankaya.gov.tr/tr_flash/KONUSMALAR/10.11.2005-443.html, (17.11.2005)
- Sheldon, S.Wolin. "Elle Tutulmaz Demokrasi", Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması, içinde, Benhabib, Seyla Der., Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 1999.
- Sheldon, Stenberg ve David T. Austern. *Devlet, Ahlâk ve Yöneticiler*, Çev. Turgay Ergun, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara, 1996.
- Shelley, Mary. *Frankenstein*, Çev. Orhan Yılmaz, İthali Yayınları, İstanbul, 2002.
- Sher, George. *Beyond Neutrality: Perfectionism and Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- Shils, Edward. *The Constitution of Society*, University of Chicago Press, Chicago, 1982.
- Shively, W. Phillips. *Power and Choice: An Introduction to Political Science*, Boston, Mc Graw Hill, 2003.
- Sidwick, Henry. *The Methods of Ethics*: Dover Publication, New York, 1966.

- Spinoza, Benedictus de. *Tractatus Theologico-Politicus*, BRILL Publication, [1670] 1989.
- *Siyaset Üzerine Seçmeler*, Çev. Afşar Timuçin, Mopra Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- Stahl, Friedrich ve Julius Ruben Alvarado. *Principles of Law*, WordBridg Publishing, 2007.
- Steinberg, Sheldon S.-AUSTERN. David T., *Hükümet, Ahlâk ve Yöneticiler: Kamu Kesiminde Ahlâk İkilemlerini Çözmek İçin Bir Kılavuz*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1995.
- Sullivan, Michael C. *In Search of a Perfect World*, Perfect World, Indiana, 2005
- Şaylan, Gencay. *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.
- Tambiah, Stanley Jeyaraja. *Büyük, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı*, Çev. Ufuk Can Akın, Dost Yayınları, Ankara, 2002.
- Tanenbaum, Donald ve David Schultz. *Siyasî Düşünce Tarihi*, Adres Yayınları, Ankara, 2005.
- Taylor, Charles. *Philosophical Papers*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- Toulmin, Stepheni. *Kozmopolist*, Çev. Hüsametdin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
- Touraine, Alain. *Demokrasi Nedir?*, Çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2002.
- Tunçay, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 1999.
- *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Eski ve Orta Çağlar*, Der., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Unger, Roberto Mangabeira. *Knowledge and politics*, Free Press, 1975
- *Social Theory: Its Stuation and Its Task*, Verso, 2004.

- Üstel, Füsun. “Makbul Vatandaş”ın Peşinde: II. Meşruiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İletişim Yayınları, Ankara, 2004.
- Vergin, Nur. *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Waldron, Jeremy. “Autonomy and Perfectionism in Raz’s Morality of Freedom”, *Southern California Law Review*, 1989, 62/3
- Wall, Steven. *Liberalism, Perfectionism and Restrain*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Wallerstein, Immanuel. *21. Yüzyılda Siyaset*, Çev. Taylan Doğan-Ender Abadoğlu, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Walzer, Michael. *Spheres of Justice: a defense of pluralism and equality*, Basic Books, 1983.
- Woodcock, George. *Anarşizm*, Çev. Ergün Tuncalı, Kaos Yayınları, İstanbul, 1998.
- Woolgor, Steve. *Bilim. Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Yayla, Atilla. *Özgürlük Yolu: Hayek’in Sosyal Teorisi*, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2000.
- “Kurucu Rasyonalizm, Adâlet ve Sosyalizm”, *Liberal Bakışlar*, Liberte Yayınları, Ankara, 2000.
- *Siyasî Düşünce Sözlüğü*, Ankara, Adres Yayınları, 2003.
- Yevtuşenko, Yevgeni. *Zima Kavşağı*, Çev. Özdemir İnce, Kuzey Yayınları, Ankara, 1985.

İNDEKS

A

adâlet 16, 26, 29, 56, 92, 113,
119, 185, 186, 202, 214,
227, 229, 234, 245, 248

ahlâk 22, 23, 53, 78, 113, 160,
194, 213, 231, 232, 233,
234, 235, 240, 242, 245

ahlâkın politikleştirilmesi 212,
240, 245, 262

ahlâkî alan 235, 237

akıl 51, 52, 54, 56, 103, 133, 134,
135, 137, 138, 140, 146,
147, 148, 150, 151, 154,
190, 223

alegori 60, 116, 257, 258

Althusser, Louis 125, 126

amaç yansızlığı 177

anarşizm 15, 171, 174, 191, 248,
262

anti-mükemmeliyetçilik 36, 190,
192, 262, 263

anti-rasyonalist 134

anti-ütöpizm 49

Arneson, Richard 20, 55, 64, 71,
93

Arslan, Ahmet 132, 176, 180

Austin, John 232, 233

aydınlanma 148, 174

azınlık raporu 241

B

Bacon, Francis 42, 43, 168, 276

Batson, Charles Daniel 73, 74, 75

Bellamy, Edward 43, 44

Berkeley, George 143, 144

Berlin, Isaiah 51, 97, 120, 126,
134, 165, 169

bilimsicilik 137

Biondo, Francesco 70, 91, 92,
102, 104, 105, 108, 182

Bolay, Süleyman Hayri 121

Butler, Samuel 45

Büchner, Ludwig 51

C

Cangızbay, Kadir 20, 218, 250,
277

cebir 44, 188, 240, 245

cemaatçilik 66

Comte, August 49, 50, 51, 52, 53,
57, 142, 146, 278

Çıraklı, Mustafa Zeki 257, 258

çoğulculuk 114, 116, 117, 120,
152, 183, 201

D

Dahl, Robert 65, 82, 83, 84, 101,
128, 146, 186, 204, 278

Davis, J. C. 48, 169

değer 9, 20, 23, 28, 29, 46, 69,
70, 79, 90, 94, 97, 99, 101,
105, 107, 117, 118, 119,
133, 136, 137, 158, 159,
178, 194, 195, 203, 204,
212, 229, 244, 264, 266,
269, 273

değer çoğulculuğu 69, 90, 118

değer erozyonu 69, 212

demolatri 64

Descartes, René 52, 72, 131

devlet 29, 36, 37, 38, 40, 41, 44,
55, 62, 63, 66, 71, 72, 76,
78, 81, 86, 87, 96, 99, 107,
112, 125, 133, 151, 154,
155, 162, 175, 177, 180,
181, 182, 183, 184, 186,
203, 211, 217, 225, 246,
249, 251, 256, 257, 261,
277, 278, 280, 282, 283,
284, 285, 287

devlet aklı 132

devletin bastırıcı aygıtları 125

devletin ideolojik aygıtları 125,
126

devletin rolü 85, 175, 262

devletin totaliterleşmesi 93, 212

devlet müdahalesi 179

din 129, 208, 232, 239

Dworkin, Ronald 72, 107, 111,
175, 176, 177, 178, 188,
189, 204, 234

E

- egoizm 74
 elitist teoriler 63, 107
 elitlerin dolaşımı 59
 engizisyon 58, 129, 130, 170
 en iyi yargı argümanı 181, 197
 erdem 19, 21, 46, 72, 85, 193,
 194, 199, 211, 213, 219,
 230, 235, 236, 237, 238,
 244, 262
 Erdoğan, Mustafa 147, 180, 188,
 213
 Etzioni, Amitai 71, 189, 236, 237
 evrimci rasyonalizm 134

F

- Farabi, Ebu Nasr El 121
 farklılık 77, 82, 89, 233, 246
 Faust 149, 166, 280
 Festante, Roul 47, 279
 Franco, Paul 145, 280
 Frankenstein 147, 148, 166

G

- Godwin, William 148, 174
 Goethe, Johann Wolfgang von
 149, 166, 280
 gösteri duruşmaları 227
 Gramsci, Antonio 124, 125, 126
 Gray, John 116, 117, 118, 119,
 179, 280

H

- Hampson, Norman 53, 54, 281
 Hayek, Friedrich A. von 52, 124,
 134, 135, 136, 137, 140,
 178, 281, 289
 Hegel, G. W. F. 50, 52, 53, 66,
 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
 145, 265
 Heywood, Andrew 58, 59, 61,
 62, 213, 227, 232
 hikmet-i hükümet 82, 132
 Hirschman, Albert 73, 151
 Hobbes, Thomas 81
 Horkheimer, Max 52, 139
 hukuk 60, 96, 100, 123, 124, 147,
 152, 179, 188, 214, 232,
 233, 234, 235, 237, 239
 hukukî haklar 233
 Humboldt, Wilhelm von 107,
 108, 122, 123, 180, 182,
 197, 213, 222
 Hume, David 134
 hümaniterin giyotini 129, 255

I-İ

- ılımlı mükemmeliyetçilik 27, 28,
 31, 85, 189, 192, 262, 263,
 İbn-i Haldun 121
 ideâl dünya 11, 166
 iktidar seçkinleri 62
 insan yararı 190

irade 57, 69, 78, 79, 102, 103,
112, 153, 224, 239, 241,
260

İstiklâl Mahkemesi 252, 253

iyi 12, 27, 113, 119, 127, 146,
167, 172, 183, 191, 214,
219, 255, 266

J

James, William 53, 113, 114, 115,
151

K

Kamu Tercihi Teorisi 213

Kant, Immanuel 26, 52, 102, 133

kapsamlı liberalizm 237

karakter bozulması argümanı 180

Keenan, Dennis King 75

Kekes, John 66, 197, 201, 202

kendi hayatının sahibi 101, 108,
110, 112, 220

kendini yönetme 110

Kernohan, William A. 200

kesin bilgi 141, 142, 144

kesinlik kaygısı 144

klâsik elitizm 58

korporatist devlet 79

korumacılık 65, 66, 86, 112, 131,
222

kötü 12, 26, 83, 84, 86, 89, 90,
98, 105, 117, 152, 169,
170, 172, 180, 181, 182,

198, 201, 202, 228, 241,
246, 248, 254, 260, 263,
265

Kukathas, Chandran 36, 113

kutsal devlet 81, 132, 133, 256

kültür himayeciliği 178

L

Levinas, Emmanuel 73, 75

M

mağdursuz suçlar 209, 210, 211

makbul Vatandaş 125

Mangabeire, Roberto 115

Marx, Karl 53

Maslow, Abraham 216

Mattelart, Armand 49

McIntrye, Alasdair 66, 67, 197,
199

metaller mitosunu 47, 55, 107, 125

metodolojik korkular 142

Michels, Robert 59, 61

Mill, John Stuart 26, 85, 90, 94,
95, 96, 101, 104, 209

Mills, C. Wright 62

minimal devlet 96, 100

modern elitizm 58

Moles, Abraham 49, 141, 144,
284

More, Thomas 36, 39, 40, 41, 71

Morris, William 43, 44

Mosca, Gaetano 59, 60, 61, 63
 Mulhall, Stephen 84, 176, 178,
 183, 203
 mutlak hakikat 118, 146
 mutlak haklar 232
 mutlakıyetçi devlet 81, 82
 mükemmel 11, 13, 15, 19, 20,
 42, 46, 47, 48, 51, 52, 54,
 55, 96, 97, 126, 133, 149,
 163, 165, 169, 190, 198,
 230, 241, 250, 259, 260,
 267, 269
 mükemmeliyetçilik 14, 15, 16,
 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
 36, 48, 64, 65, 85, 86, 87,
 91, 92, 93, 121, 171, 175,
 181, 184, 189, 190, 191,
 192, 193, 194, 204, 229,
 253, 260, 262, 263, 271

N

Nagel, Thomas 106
 normatif elitizm 58

O-Ö

oligarşinin tunç kanunu 61
 organik devlet 76, 79, 121, 171,
 247
 Orwell, George 153, 154
 ölü toplumsallık 218
 Öner, Necati 103, 104, 285

özerklik 16, 87, 89, 91, 100, 101,
 102, 104, 105, 111, 112,
 182, 197, 201, 202, 203,
 210, 263, 264
 özgürlük 15, 26, 63, 68, 77, 78,
 89, 93, 94, 96, 97, 98, 99,
 101, 104, 105, 187

P

Paine, Thomas 95, 133, 187, 246,
 parantezleme stratejisi 194, 195,
 196, 263, 264
 Pareto, Wilfredo 59
 paternalizm 88, 222
 Paterson, Isabel 128, 129, 130,
 240, 255
 Peker, Recep 127, 128,
 Pioncare 141
 Platon 24, 36, 37, 38, 39, 41, 44,
 46, 47, 52, 54, 55, 57, 58,
 59, 63, 65, 66, 67, 71, 72,
 77, 107, 125, 126, 139,
 140, 162, 168, 251
 politik alan 235, 237, 239
 Popper, Karl Raimund 63, 99,
 102, 120, 130, 133, 134,
 137, 138, 139, 140, 141,
 143, 145, 166, 168, 169
 pozitif felsefe 49, 50
 pozitivizm 232
 Procrustes 115, 116
 prosedürel yansızlık 177, 254

psikolojik hedonizm 73, 74

R

Rand, Ayn 162, 163, 285

rasyonalist 51, 134, 135, 137,
145

rasyonalizm 52, 53, 54, 134, 135,
150

Rawls, John 21, 96

refah 15, 71, 117, 118, 124, 131,
212, 216, 218, 235, 254,
262

rol çatışması 212, 219, 223

rol daralması 212

Rothbard, Murray N. 123, 124,
175

S

saf rasyonalizm 134, 135

Saint-Simon 52, 53, 57

Sandel, Michael 67, 96, 199, 286

Sartori, Giovanni 45, 63, 64, 168

savunma stratejisi 200

Schultz, David 80

Schutz, Alfred 143

Scott, James 53, 151, 287

Shelley, Mary 147, 148, 287

Shils, Edward 62

sınırlama doktrini 90, 194

dınırlı devlet 8, 186

Sidwick, Henry 233, 287

sivil toplum 151, 179, 187, 204,
252

siyasal elitler 59

siyasal formül 60

siyasi alan 235

Skinner, B. F. 44

Skoptsy Tarikatı 240

sosyalist yasallık 227

sosyal teknoloji 140

sosyal tez 111

Spinoza, Benedictus de 109, 209,
235

subjektivizm 183

Swift, Adam 84, 176, 178, 183,
203

T

Tambiah, Stanley J. 140

Tanenbaum 63, 80, 81, 288

tarafsızlık 175, 176, 180, 263,
270

tarihsici 139, 140

tasarım 47, 259

Taylor, Charles 68, 69, 111, 197,
199, 288

tecrübe makinesi 110, 157, 230

tenkitçi rasyonalizm 134, 135

tercih 21, 22, 29, 63, 65, 72, 86,
87, 91, 92, 93, 99, 103,
106, 110, 113, 172, 176,
181, 184, 191, 198, 202,
203, 212, 216, 217, 220,

242, 244
toplum mühendisliği 139
toplumsal elitler 59
totalitarizm 169, 223, 250
Touraine, Alain 127
Tunçay, Mete 46, 83, 225, 251,
252, 254, 275, 285, 288
tuvallerin temizlenmesi 39, 251
Türk laikliği 250

U

Uyl, Douglas J. Den 24, 99, 101,
110, 119, 238, 285
üstün insan 83
ütopizm 36, 49, 152, 170
ütopya 36, 39, 40, 41, 43, 45, 46,
47, 48, 49, 96, 152, 153,
154, 157, 164, 165, 167,
168, 169

V

vivendi 117, 118

W

Waldron, Jeremy 106, 288
Walzer, Michael 66, 289
Weber, Max 77

Y

yanılabilirlik argümanı 181
yansız devlet 199, 200

yansızlık 183
yaptırım 233, 234, 236, 239, 252
yargı aktivizmi 227
Yayla, Atilla 10, 50, 52, 53, 71,
116, 134, 136, 137, 281,
282, 289
yeni insan 251
Yevtuşenko, Yevgeni 221, 289
yükümlülükler 235, 236, 239

Z

zayıf hedonizm 74
zorlama 88, 90, 91, 152, 185,
235, 243
zorlayıcı Devlet 8, 86